

ATHLETA PATRIAE

ATHLETA PATRIAE

Szent László-tanulmányok

HUNGARIA SACRA 1.

ATHLETA PATRIAE

TANULMÁNYOK SZENT LÁSZLÓ TÖRTÉNETÉHEZ

Szerkesztette:

MEZEY LÁSZLÓ

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST, 1980.

VARGYAS LAJOS

HONFOGLALÁS-ELŐTTI
HAGYOMÁNYOK
SZENT LÁSZLÓ LEGENDÁJÁBAN

Régóta feltűnt a kutatóknak, hogy Szent László legendájának képi ábrázolásai eltérnek a legenda szövegétől. A kerlési csatában olyan jelenetekkel mutatják be küzdelmét a kun vitézzel és a lány megszabadítását, amikről a legenda nem szól. Ezek a következők: *a)* a két vitéz lóról leszállva, fegyvertelenül birkózik egymással; *b)* egyes képeken birkózás közben a lány azzal segíti Lászlót, hogy bárdjával hátulról megvágja a kun vitéz lábát; *c)* László a harc után egy fa alatt fejét a megmentett leány ölébe hajtja, s az ujjával László hajában turkál; *d)* ugyanez a jelenet néha a megszabadulás előtt a kun vitézzel van ábrázolva; *e)* néha Lászlót a harc után nem fa alatt mutatja a kép, hanem teremben, díszes ágyon, ahol feje a lány ölében nyugszik, s az ugyancsak babrál ujjával a lovag hajában.

A fa-alatti jelenetet már Nagy Géza egybevetette az Ermitázs egyik arany veretével, ahol egy vitéz szintén fa alatt hajtja fejét egy nő ölébe, akinek keze szintén a vitéz hajához nyúl. Már ő kimondta ennek alapján, hogy pogánykori jelenetek nyomultak bele a szent legendájába. Fettich Nándor fedezte föl a lány kéztartásában a „fejben-keresés” mozdulatát, amit László Gyula folytatott azzal, hogy kapcsolatba hozta mindezt a Molnár Anna ballada fa-alatti jelenetével. (László 1944, 413–429.) Az ő érdeme, hogy a másik jelenetet, a hősök birkózását is összekapcsolta középkori magyar és keleti ábrázolásokkal. (Uo.) Azt is kiderítette az összevetésből, hogy a birkózás mindig mitikus méretekben folyik, s a vitézeket nem fogja a fegyver: nyilaik eltörnek a levegőben, vagy visszafordulnak. (Legutóbb újra összefoglalta eredményeit: László é. n., 107–118, A kozmikus párviadal.)

Ezek után, a Molnár Anna ballada eredetét nyomozva, néztem utána keleti epikus énekekben, mennyiben találjuk meg szövegekben is a képeknek megfelelő jeleneteket. (Eredményeimet részletezve lásd: Vargyas 1960, 1967 II. fejezetben és 1976, 44–65-ön.) A legrégiesebb Abakán vidéki (sór, hakassz, régi elnevezés szerint altaji tatár) szövegekben, de elszórtan másutt is, a következő részletek kerültek elő.

a) A birkózás. Hakassz hőségeiben: Amint találkoznak a hősök, karddal vagdalkoznak, anélkül, hogy kárt tehetnének egymásban. Leszállnak a lóról, elkezdnek birkózni. („Als die Helden sich begegnen, Schlagen sie sich mit den Schwertern Ohne Schaden zuzufügen. Steigen beide von den Rossen, Fangen beide an zu ringen. . .” Schiefner 2. sz. 568. sor.) Egy másikban: Összecsapnak lándzsával, de nem szúr a lándzsájuk; karddal akarnak vagdalkozni, De nem vág a kardjuk. Elkapják egymást derékon. . . („Stossen sie sich mit den Speeren, Doch nicht stechen ihre Speere; Wollen mit den Schwertern schlagen, Doch nicht schneiden ihre Schwerter. Packen sich an ihren Leibern. . .” Uo. 10. 150. sor.) Van úgy is, hogy választanak a harcmódokban: Találkozik a két hős. Lőjjenek nyíllal? Vágjanak karddal? Válasszák a birkózást? . . . És elkezd birkózni vele. („Treffen sich die Heldenpaare, Werden sie mit Pfeilen schießen? Werden mit dem Schwert sie hauen? Werden sie den Ringkampf wählen? . . . Und beginnt mit ihm zu ringen.” Uo. 1. sz. 12223. sor.) Egy másik énekben a hősök először nyilaznak egymásra. Az ellenfél kettészakad, de azonnal újra összenő; a hős pedig kitépi a csontjában megakadt nyilat. Ezután lándzsával, karddal próbálkoznak, de egyik sem fogja őket. Ekkor kezdenek birkózni. (Uo. 6. sz.) De talán a legrégiesebb forma az, amikor nem is próbál-

nak fegyvert, hanem azonnal leugranak a lóról, és birkózni kezdenek. (Radloff II. köt. 9., 11., 12. és 14. sz. énekben.) Ilyenkor mindig csípőn ragadják meg egymást, a húst letépi egymás testéről. Néha a lóról leugró vitézek „ledobják páncéljaikat” is, úgy fognak hozzá a birkózáshoz (Radloff 14. sz. énekében).

Mongolok énekeiben a hősök karddal kezdenek párbajozni, kardjuk szikrát vet, eltörrik; utána nyíllal folytatják, de a nyíl nem járja fölfedett mellüket. Ezután birkóznak több évig, hogy a szokásos formula szerint lábuk alatt a hegy síksággá omlik össze. (Potanin 110. sz.) Másutt nyilaznak egymásra, a nyíl a hős mellén hét napig áll, azután összetörik és felszáll az égbe. Végül birkózásban megöli ellenfelét. Az ének további folyamán az alvilági kán kipróbálja, fogja-e nyila a hőst. Kilencven ló hozza íjját, hetven a nyilat hozzá, a kán hét és kilenc napig ajzza az íjját, hogy tűz csap ki belőle, amikor elengedi; látni sem lehet a nyilat sem a hős Altün Kok-ot, akit hetven égbolton túl visz a nyíl, hozzávágja egy zöld sziklához, mégsem tudja keresztülni. Akkor a hős fogja a nyilat, kilenc darabba töri, és eldobja. Utána fölkerül az égbe a hős, ahol az égi kánnal lövöldöznek egymásra. A nyíllövés itt újra hozzávágja a zöld sziklához, kilenc napig áll a nyíl a mellén, s nem tudja áttörni, majd kilenc helyen eltörik, és felszáll a magasabb égi rétegbe. (Potanin 173. sz.) Potaninnak egy másik mongol énekében ugyancsak nyilazással kezdik a hősök küzdelmüket; reggeltől estig húzzák az ideget, mégis lepattan a nyíl a mellükről. Ezután kezdenek birkózni. (Uo. 176. sz. Hasonlóan lepattanó nyíl szerepel még Potanin 178. és 180. számában.)

Amint látjuk, a belső-ázsiai mitikus hőseinkben mindenütt úgy birkóznak a hősök, mint Szent László és a kun vitéz; nyilván szintén azért, mert őket sem fogja a fegyver. A legenda-ábrázolásokból ki is lehet venni, hogy előbb fegyverrel próbálnak erőt venni egymáson, s csak amikor az nem sikerül, akkor ugrálnak le a lóról birkózni. Így például a sepsikilyéni unitárius templom falképén először a magyar és kun sereg harca látszik, a következő képen László lándzsával támad a kunra, aki nyilaz rá, s ezután következik az a kép, ahol a két vitéz lóról leszállva birkózik. (Lásd László é. n. 62. kép.) László Gyula (1944 id. helyén) más népvándorláskori ábrázolásokat is bemutat, ahol – belső-ázsiai edényeken, vereteken, perzsa miniatúrákon – a két hős birkózása látható. A fenti szövegek alapján most már kétségtelen, hogy minden ilyen birkózás sebezhetetlen vitézek mitikus méretű párvíadalát ábrázolja. A mitikus méretekre csak egy példát idézek, amely kisebb-nagyobb változtatásokkal a legtöbb szövegben visszatér. „Leugranak a lóról, ledobják páncéljukat, birkóznak. Derékon ragadták meg egymást. Ide-oda hajolva küzdöttek. Mint vad csikók nyerítettek. Előre-hátra hajolva küzdöttek. Mint ifjú tinók bögtek. Ahova kezükkel nyúltak, kitepték egymás húsát. Hét napig küzdöttek. Földre sosem estek. Kilenc napig küzdöttek. Porba sosem hullottak. Lábaikkal taposták egymást. Az égnek támaszkodó vas hegyhát lapos síksággá omlott össze. Az ég sátora alatt a szárnyas madár nem volt képes tovább fészkében maradni. A fekete föld tetején a karmos állat nem maradhatott barlangjában.” Évek telnek el, a hősök lefogynak, végre az ellenfél gyengülni kezd: „Keveset járt lábon, sokat támaszkodott tenyerére”, s végül a hős megragadja, felemeli a magas égi, lezúdtatja a földre, s gerincét hat helyen szétapossa..

b) *A segítség.* A lány segítő mozdulata pontosan egyezik azzal, amit a magyar

hiedelem-mondákban a táltos kér az emberektől, amikor bika vagy csődör alakban kell megvívnia a másik táltossal. Azt kéri ugyanis, hogy üssék vagy vágják ellenfele hátsó lábát, – bokáját, patáját, *horgasínát* – bottal, baltával vagy vasvillával. Vagyis tulajdonképpen Achilles-inának elvágását kéri, ami eurázsiai és afrikai pásztor- és vadász-kultúrákban általános módja annak, hogy a jószágot vagy a vadat mozgásra képtelenné tegyék. (Vö. Gunda 1939.)

Keleti sámán-viaskodásokban ennek a segítésnek egyetlen megfelelőjét találtam, ahol azonban nem az Achilles-in elvágásáról esik szó: a hős feljut az égbe, ahol az égi Tengriin Cagan kánt betegen találja, mert naponta kell küzdenie fehér bika képében egy másikkal, aki fekete bika képében viaskodik vele. A kán kéri a hőst, lőjjön majd nyilat a fekete bika homlokán levő fehér foltba. Amikor ez sikerül, a fekete bika elmenekül. (Potanin 35/d.) Nyilvánvaló, hogy a Szent László-legendának ebben az elemében a sámánhit sajátos magyar vonása van megörökítve, ami táltos-történeteinkben is fennmaradt szinte napjainkig.

c) *A fa-alatti fejben-keresés.* Erre számos példát találunk az Altaj-Szajan vidéki hőseinkben. Ez a fa ugyanis a világfa, amelynek égbe nyúló részét többnyire aranyos jegenyefa formában képzelik el, alvilági részét pedig kilenc ágú vas vörösfenyőként emlegetik. A mitikus hősök történeteiben mindig ekörül a fa körül van a döntő fordulat: a nagy veszedelem vagy a veszélyből való menekülés. Radloff abakáni énekeiben olvassuk például, hogy egy idegen vitéz megöli két gyermek apját-anyját – olyan birkózásban, aminőt már idéztem –, elhajtja népét-jószágát, s a gyermekeket is meg akarja ölni, nehogy a felnövekvő utódok bosszút állhassanak. Azonban a megölt szülők is mitikus hősök voltak, azért az égi *Kudaik* két hattyút küldenek le az égből, amelyek táltosparipává változva szájukba veszik a gyermekeket, és kezdetét veszi egy mitikus méretű üldözés égi, földi és földalatti rétegeken keresztül. Végre eljutnak egy fehér síkság közepén álló aranyos-ezüstös jegenyéhez. „Arany jegenyefa atyám”, mondja ott a lány, „Ezüst jegenyefa anyám! Ellenség elől menekülök. Egy derék hős üldöz engem. Segíts engem, arany jegenyefa!” Erre ajtó nyílik a fa oldalában, a leány belép öccsével, s egy másféle napos-holdas vidék tárul ki előtte. Enni-innivalót talál, majd elalszik, s felébredve egy leányzó ölében találja fejét, aki neki fejében keres.” (Radloff II. 12. sz.) Mikor Joloi kánnak, a karakirgiz hősnek felesége találkozik a világfánál sokáig nem látott fiával, „Ak Szaikal átölelte őt, lerántotta a lóról, üdvözölni sem tudta, annyira elhagyta minden ereje, hogy beszélni sem tudott; Ak Szaikal fiának fekete fejét kaparta körmeivel.” (Radloff V. köt. 2. sz. 3796. sor.)

d-e) *A fejben-keresés házban; ellenféllel.* Még többször találkozunk a jelenettel az ellenféllel kapcsolatban. Egy vitéz elrabolt hűgát keresi égi és alvilági rétegeken át. Végre eljut a vas vörösfenyő tövében levő vasházhoz. Belépve ott találja ellenfelét. „A derék hős Töngüs kán arany ágyon aludt. Hét sárga leányzó fejét tartva tetevzte.” Ezután kezdődik az ádáz küzdelem, amelyben elpusztítja ellenfelét. (Radloff II. köt. 15. sz.) Dürenkova sór-tatár énekeinek egyik hőse, Merge kán fölkeresi szörnyű ellenfelét, Kara Müküt a vasházban. „Akkor negyven szobáján át bemenve meglátta Mergen kán, hogy a kilenc feleségű Kara Mükü aranyos ágyon fekvő, horkolva alszik. Hat asszony sűrűn-forogva talpát törölgeti, hét asszony fejét tetevzte elaltatja.” A hős megüti ellenfelét, hogy Erlik kán egész alvilági biro-

dalma visszazengett tőle, majd szörnyű birkózásban megöli. (Dürenkova 12. sz.) Hasonló jelenetet találunk Radloff abakáni kötetében is: az üldöző hős démoni szörnyet talál a vasházban: „hét fülű lány hét fülbevalóval fekszik ott; három leány legyezi egy kendővel, három leány tetvezi fejét, három leány talpát nyalja.” (Radloff II. 9. sz.)

Eddig csak olyan változatokkal találkoztam, ahol a házban, díszes ágyon mindig az ellenfélnek „keresnek a fejében” a harc előtt, míg a legenda-ábrázolásokon László fekszik az ágyon a győzelme után. Lehet, hogy énekeseink egy eddig ismeretlen változatot tartottak fenn. Még valószínűbb azonban, hogy nálunk ez már lovagi szellemű átalakítása a régi, mitikus jelenetnek: sokkal természetesebbnek tűnt a kései századok énekeseinek, hogy a győztes lovag megszabadított hölgyét haza viszi várába, ahol, díszes ágyán ő kapja meg tőle azt a kedveskedést, amit a korábbi szövegek az alvilági ellenfélnek juttattak.

László Gyula perzsa miniaturákból is kimutatta a két döntő jelenetet, a hősök birkózását és utána a fejben-keresést (1944 XXXIX. és XLIII. tábla, valamint 421. lap). A görög népzene és népköltészet szakértője, Baud-Bovy (Genf) hívta fel rá a figyelmet, hogy Digenis görög hős ciklusában is szerepel a győzelem utáni fejben-keresés fa-alatti jelenete. Digenis is mitikus hős volt, akit Bizánc Eufrász-menti határainak védelmezőjeként emleget a görög hagyomány. Tehát egy széles körű keleti, török és iráni, steppei epikus hagyomány legjellegzetesebb mondarészletei kapcsolódtak Szent László személyéhez. Nyilvánvaló, hogy a magyarság valami hasonló, belső-ázsiai típusú hőséneket ismert, mégpedig különböző változatokban, hiszen a képek is különböző változatokat ábrázolnak; s ez a mitikus hősének, illetve annak egyes részletei mentek át Szent László legendájába egyfelől, a Molnár Anna balladába másfelől. Nyilván a középkorban még nagyon elterjedt volt, és mély gyökerekkel élt népiünk hagyományaiban.

Eddig a legenda képi ábrázolásaira hivatkoztunk, amelyek a hősének részleteit fenntartották. De ha ezután figyelmesen elolvassuk magát a krónikában fenntartott szöveget, kiderül, hogy szinte mindennek megvan a nyoma ott is, természetesen mindig átalakítva, mihelyt valamelyik elem már nem felelt meg a keresztény vagy a racionális világnak. Lássuk hát magát a szöveget, mit is mond el László kerlési harcáról. Először a csatát írja le, ahol László négy kunt levág, közben maga is megsebesül. Ezután következik a minket érdeklő jelenet. „Vidit denique beatissimus Ladizlaus dux unum paganorum, qui super dorsum equi sui ducebat unam puellam Hungaram speciosam. Sanctus ergo dux Ladizlaus putans illum esse filium episcopi Waradiensis, et quamvis esset graviter vulneratus, tamen illum celerime persecutus est super equum illum quem Zug nominabat. Cum autem attingeret, ut eum lancearet, minime poterat, quia nec (equus) eius celerius currebat, nec equus illius aliquantulum remanebat, sed quasi brachium hominis erat inter lanceam et dorsum Cuni. Clamavit itaque sanctus dux Ladizlaus ad puellam et dixit: „Soror speciosa, accipe Cumum in cingulo et iacta te in terram.” Quod et fecit. Cum que beatus Ladizlaus dux procul illum lanceasset in terra iacentem, voluit eum interficere. Quem puella valde rogavit, ne eum interficeret, sed ut dimitteret. Unde in hoc notatur, quod fides in mulieribus non sit, quia forte amore stupri illum liberare voluit. Sanctus autem dux diu cum eo luctando et absciso nervo illum interfecit.

Sed illa filia episcopi non fuit.” Magyarul: „Egyszer csak meglátja a boldog emlékeztű László herceg, hogy egy pogány egy szép magyar lányt hurcol a lován. Azt gondolta tehát Szent László herceg, hogy az a váradi püspök lánya, és ámbár nehéz sebben volt, mégis nagy hamar üldözőbe vette *lova hátán, amelyet (akit?) Szögnek nevezett*. Midőn pedig utolérte, *hogy lándzsájával leszúrja, képtelen volt rá*, mivel sem az ő lova nem vágatott gyorsabban, sem amazé nem maradt vissza semmit sem, hanem mintegy kartávolság maradt a lándzsa és a kun háta között. Rákiáltott tehát Szent László herceg a lányra és mondá: 'Szép húgom, ragadd meg a kunt övé-nél fogva, és vedd a földre!' Az meg is tette. Midőn a földön hevert, Szent László herceg távolról lándzsát akart belé vetni, hogy végezzen vele. De a lány nagyon könyörgött neki, hogy ne ölje meg, hanem bocsássa szabadon. Ebből is kitetszik, nincsen hűség az asszonyokban, *mert bizonyára fajtalan szerelemből akarta megszabadítani*. A szent herceg pedig *hosszan küzködött a kunnal, és elvágva inát megölte*. De az a lány nem a püspök lánya volt”

Ebben először is az a feltűnő, hogy a pár mondatos kivonatban is érdemesnek tartotta az egykori „szerző” megemlíteni László lovának nevét, méghozzá nem a legegyszerűbb „Zug nominis” vagy „nomine Zug” formában, hanem egy mellékmondatra kiterjedő körülírással. Ez azonnal a keleti hősénekek formulaszerű helyeit juttatja eszünkbe, ahol a nem kevésbé mitikus tulajdonságokkal rendelkező ló a vitéznek elengedhetetlen „kelléke”, és legfontosabb segítőtársa, akinek nevét igen sok szöveg megemlíti, de ha nem, akkor színét feltétlenül. Például (Potanin 348. sz. 85. sor:) a hős neve után „akinek hátaslova a nyolc lábú...” és következik a ló neve. Másik: „Arandjula das weisse Pferd” (Radloff I. 7. sz. 1989. sor.) Máshol a hős hazatérve „látja, hogy a fához kötve ló áll arany nyereggel. A lónak neve van piros Ajküm-Zajküm” (Verbickij, 159.). Egy hős magát a következőképp nevezi meg: „Aki a hatéves fehér-kék lóval jár, a hét éves Altün Mergen vagyok én.” (Radloff II. köt. 11. sz. 766. sor.) Végül egy hőst így nevezi meg az ének: „Ag Ai a kékes-szürke fakóval” (Schiefner III. sz.). Valami ilyen formulát kellett hallania a legenda átfogalmazójának is, hogy a „Szög” nevű, tehát szőkésbarna lovat egy teljes mondattal beszúrta szövegébe.

De olvassuk tovább a szöveget. Midőn közelébe ért, lándzsájával le akarta szúrni de „képtelen volt rá” – „minime poterat”. Vagyis eredetileg nem tudott neki fegyverrel ártani – nem fogta a fegyver. De szerzőnk ésszerű magyarázatot ad rá: mivel nem tudta utolérni, s mindig egy kartávolság maradt a kun háta és a lándzsa hegye között. Elégge erőltetett magyarázat! Különösen, hogy előzőleg azt mondta: midőn utolérte – cum attingeret!

Ezután kellene leugraniok a lóról, hogy birkózzanak. Ilyesmit egy lovag persze sohasem tett. De valahogy le kellett kerülnie mégis a földre, mert végül *mégis ott végez László ellenfelével*. Tehát – hogy valami a birkózásból is megmaradjon – kéri a lányt, rántsa le magával a kunt övé-nél fogva a földre. Újból le akarja szúrni lándzsájával, de megint nem teheti, mert ezúttal a lány kérleli, hogy ne ölje meg. Nem is öli meg a lándzsával, hanem „diu cum eo luctando” *hosszan küzködik vele*, – majd hogy nem „birkózik”; a *luctando* ugyanis sokkal inkább birkózás, mint fegyveres harc, amit inkább *dimicando*-val vagy *pugnando*-val kellett volna fogalmazni. Végül is végez vele. De hogyan? „Absciso nervo” – elvágván *inát*: Tehát

pontosan úgy, ahogy a lány teszi a képeken! De itt meg a lány az, aki nem teheti hiszen éppen ő kérte Lászlót, „fajtan szerelmétől” hajtva, hogy hagyja meg életét. Ámbár előzőleg mégis csak lerántotta szerelmét a nyeregből; s László is végül, a hosszú küzdelem után megöli; holott előbb, a lány kérésére nem szúrta le lándzsával, hanem elkezdett küzdeni vele! Látjuk, lépten-nyomon ellentmondásokba keveredik a szerző a nagy igyekezetben, hogy új értelmet adjon a mégis csak megtartott elemeknek. S vajon honnan veszi a lány szerelmét? Nem lehetetlen, hogy onnan, amit egyik-másik falfestmény is ábrázolt: hogy megmentése előtt az elrablónak is „keresett fejében”. Vagyis hogy amíg az elrabló vitéz hatalmában volt, megtette annak is mindazt, amit egy nő egy férfinak megtesz. Ami a mitikus hősné világában magától értetődik, de a keresztény lovagi kultúrában már elfogadhatatlan.

A hősi epika megmentendő leányai maguk is mitikus hősnők: emberfeletti lények, többnyire a hősné égből rendelt felesége. Talán ez lappang a „váradi püspök lányának” nevezett hősnőben. De miután azt mondta róla az átíró, hogy fajtan szerelmében megmenteni igyekszik a kun vitézt, s levonja a tanulságot, hogy nincs hűség a női nemből, kénytelen visszavonni ezt a becsületes származást egy kurta mondatban.

Azt ma már alig lehet eldönteni, hogy a „váradi püspök lánya” csak mint egy mitikus égi lény keresztény megfelelője került-e a szövegbe, vagy esetleg valami életrajzi adalék László ifjúságából. Kétségtelen azonban, hogy a keleti szövegek és a szent legenda-ábrázolásainak ismeretében a legenda minden szöveg-részletére magyarázatot tudunk adni; minden elemére ráismerünk a török-mongol hősepiakából.

Sőt még az egésze is ráismerhetünk. Valami olyan történet lehetett az „eredeti”, a korábbi, magyar hősné, amelyen Potanin mongoloktól jegyzett föl: a hő harcra való képességeivel, alvilági szörnyekkel. Eközben feje fölött elrepül egy leányzó kakukk-madár képében, és odakiáltja neki: 'Egy hős üldöz, ments meg, különben nem látsz soha többé'. Erre a vitéz gyorsan végez a két alvilági szörnyel, lóra pattan, és utánaered az üldözőnek. Amint beéri, birkózni kezd vele. Végül fölemeli magasan az erdő fölé, és földresujtja. Azután lovára ülteti a leányzót és haza lovagol vele. (Potanin 173 sz.) A kivonat elbeszéléséből nem derül ki, szerepelt-e benne a fejbenkeresés jelenete, de ismerve ennek a motívumnak igen nagy elterjedését, nem tarthatjuk kizártnak. Gondoljunk most László harcára a kunokkal: először levág négy vitézt, azután pillantja meg, hogy egy kun vágat az elrabolt magyar lánnyal. Utánaered, birkózik vele, s megszabadítja a lányt, aki az ábrázolások tanúsága szerint fejében keres neki a szabadulás után.

Míndezen olyan eseménnyel kapcsolatban fűződött László alakjához, amely még herceg korában, királysága, „szentsége” előtt történt. Ennek oka is kettős lehet: vagy már fiatal korában alkalmazták rá a keleti eredetű történetet; vagy azért kapcsolták össze vele, mert a valószínű eseményt valamely részlete alkalmassá tette az azonosításra. Ha például László valószínűleg is megmentett a kerlési csatában egy elrabolt magyar lányt, esetleg éppen a váradi püspök lányát, s ez mindenkinek eszébe juttatta az ismert, pogány szellemű epikus hagyományt.

A festők – világiak – persze ábrázolták, amit mindenki tudott, s ahogy mindenki

tudta. Képeik egyszerre nagy számban tűnnek fel a 14–15. században. A Molnár Anna ballada-típus is a 14. században válhatott ismeretessé a magyarok számára, s akkor alakíthatták át a keleti eredetű fa-alatti jelenettel, ahogy máig él a magyar, német (és elköpve holland és dán-svéd) hagyományban. De nem tudjuk, elpusztult templomi falfestményeink nem ábrázolták-e már korábbi századokban is. Kialakulhatott a László-legendának ez a jelenete akár a hős életében is. Bizonyos csak annyi, hogy a 14. századra már általánosan ismert és kedvelt volt, ha annyiszor ábrázolták kis falusi templomokban és királyi miniátor-műhelyben egyaránt. Vagyis a keleti mondákkal körülfont keresztény lovag és szent király alakja ekkorra már általánossá vált az ország lakosságának tudatában. A magyarság keleti, pogány hagyománya és az európai kereszténység véglegesen összeforrott egymással.

AZ IDÉZETT IRODALOM

- Diószegi Vilmos: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. Budapest 1958.
- Gunda Béla: Az állatok Achilles-inának elvágása az eurázsiai vadász kultúrában. Ethnographia, 1939, 38–41.
- László Gyula: A honfoglaló magyar nép élete. Budapest 1944.
- László Gyula: A népvándorlaskor művészete Magyarországon. Budapest é.n.
- Potanin, G. N.: Ocserki Szevero-Zapadnoj Mongolii. Rezulytatü putesesztvija iszpolnennago v 1879 godu po porucseniju Imp. Russzk. Geogr. Obscs. Vüp. 4. Materialü etnograficeszkie. Szanktpeterburg 1883.
- Radloff, W.: Proben der Volksliteratur der türkischen Stämme Süd-Sibiriens. I–X. Sanktpeterburg 1866–1904.
- Schiefner, A.: Heldensagen der Minussinschen Tataren. Sanktpeterburg 1899.
- Vargyas Lajos: Kutatások a népballada középkori történetében. 2. A honfoglalás-kori hősepika továbbélése balladáinkban. Ethnographia 1960, 479–523.
- Vargyas Lajos: Researches into the Mediaeval History of Folk Ballad. Budapest 1967.
- Vargyas Lajos: A magyar népballada és Európa. Budapest 1976.